

Kanttekeningen en berichten

Een ballotagezak uit Schagen

R. VAN LUTTERVELT

Afb. 1. Ballotage-zak van Leeuwarden

Afb. 2. Ballotage-zak van Keulen

't Is maar een bescheiden voorwerp, waarvoor hier aandacht gevraagd wordt: een ovale, 35 centimeter lange zak van violetkleurig velours, die met roze leer gevoerd is (afb. 4). Hij kan door een rood, gevlochten koord gesloten worden. Onderaan is een kwast van paarse wol bevestigd. Op een van de zijden is een wapen aangebracht. Dit vertoont een heraldische roos binnen een cirkel, waaromheen in de hoeken vier lelies schuin geplaatst zijn. Het schild wordt vastgehouden door een geharnaste man, die op zijn rechter schouder een knots of morgenster torst; zijn hoofd is gedekt door een bont gevederde helm. De kleuren van de zij, waarmee het wapen geborduurd is, zijn erg teruggelopen, doch moeten oorspronkelijk rood (voor het veld) en zilver (voor roos, ring en lelies) geweest zijn. Het geheel is geplaatst op een schildvormige achtergrond.

Dit wapen behoort aan de gemeente Schagen en het maakt duidelijk, waarvoor de zak oorspronkelijk gediend zal hebben. Te Schagen bestond oudtijds het gebruik dat wanneer op nieuwjaarsdag uit de vroedschap nieuwe schepenen gekozen moesten worden – hetgeen in het koor van de kerk placht te geschieden – dit gebeurde met behulp van bonen¹. Een dergelijke manier van stemmen bestond ook in andere Nederlandse plaatsen, b.v. in Rotterdam, Groningen, Culemborg, Hasselt, Dokkum en Leeuwarden. In de musea van de beide eerstgenoemde steden worden nog de oorspronkelijke, kunstig van zilver en goud gemaakte stembonen bewaard, in het stadhuis en het museum van respectievelijk de vijfde en zesde stad vindt men de zakken (afb. 1), waarin de bonen verzameld werden. Het rood fluwelen zakje met de houten, ei-vormige, zwarte en ongekleurde stemballetjes van Hasselt is in het museum te Zwolle geëxposeerd. Leiden bezit nog twee groen fluwelen zakjes met twintig zilveren stempenningen (afb. 3), Culemborg bewaart een tas en ivoren stembonen in een houten doosje². Deze zakken lijken veel op het exemplaar met het wapen van Schagen, zowel wat het formaat als wat de uitvoering betreft. Daarom is het niet gewaagd te concluderen, dat laatstgenoemd stuk is bedoeld geweest om de stembonen van de vroedschap te bevatten.

Hoe oud de gewoonte om met bonen te kiezen te Schagen is geweest, blijkt niet. Zij zal wel uit de middeleeuwen dateren. In Rotterdam koos men op

Afb. 3. *Ballotage-zakken en penningen van Leiden*

deze wijze sedert 1479 burgemeesters en schepen uit de vroedschap. De Schagense zak, die hierbij wordt afgebeeld, dateert echter niet van zo vroege datum; hij moet in de 17de eeuw zijn vervaardigd. Wellicht verving hij een oudere, die toen versleten was. Er is alle reden om hem als Hollands werk te beschouwen.

Men mag aannemen dat de tas tot de Franse tijd in gebruik is gebleven. Door de vele veranderingen, die toen in het bestuur van land en provincie werden doorgevoerd, is de gewoonte om te stemmen met bonen in onbruik geraakt. Daarom schijnt de gemeente niet verder prijs op haar ballotagezak gesteld te hebben. Deze kwam tenminste in de 19de eeuw terecht in de kunsthandel, waaruit het Rijksmuseum het stuk in 1890 kocht.

De stembonen zijn er niet in bewaard gebleven. Dientengevolge weten wij niet of de vroedschap van Schagen met natuurlijke exemplaren gekozen heeft, dan wel met kostelijke metalen imitaties, zoals de regenten van grote steden als Groningen en Rotterdam te hunner beschikking hadden, of eenvoudige houten, zoals Hasselt gebruikte.

¹ Hedendaagsche Historie, of Tegenwoordige Staat van alle volkeren; XVIIIde deel, Holland, Amsterdam 1750, blz. 441. ² Ook buiten ons land gebruikte men dergelijke ballotagezakken. Zo bleef er een bewaard in Keulen. Tegenwoordig behoort deze zwart fluwelen, met het geborduurde stadwapen en zilveren ranken versierde tas, benevens de daarin geborgen parelmoeren fiches, aan het Rheinisches und Historisches Museum der stad (afb. 2).

Afb. 4. *Ballotage-zak van Schagen*

